

EKONOMİ SOSYOLOJİSİ

ÜNİTE 4 Genç Yaklaşım(Feyza AYDIN) ve
www.yasamboyuogrenim.com

FEMİNİZM VE İKTİSAT

KADIN SORUNU VE FEMİNİZM

İktisadi, sosyal ve siyasi yapı, kurum ve ilişkilerde erkekler merkezde yer aldıkları ve konumları veri kabul edildiğinden kadınların durumu "sorun" olarak ele alınır.

Çalışma hayatının sorunlarından söz edildiğinde, örtük olarak bu, 'erkeklerin çalışma hayatının sorunları' anlamına geldiği için, eğer kadınlar da hesaba katılacaksa bu ayrıca belirtilir.

Kadınları erkeklere göre ikincil konuma iten etken nedir?

BİR SOSYAL TEORİ OLARAK FEMİNİZM

Feminizme genel ve olumlu bir anlam yükleyenler, onu;

- Bir uygarlık eleştirisi,
- Sosyal bilimlerde yeni bir yöntem,
- Felsefede yeni bir düşünce tarzı,
- Sosyal hayatın örgütlenmesinde alternatif bir model olarak sunar.

- * Feminizm kadınların toplum içindeki eşitsizliklerinin ve ikincil konumlarının değiştirilmesi gerektiğini savunur.
- * Toplumda kadın aleyhine doğal ve normal olarak kabul edilen şeyleri eleştirir.
- * İnsanlık tarihinin eleştirisini yapar.
- * Toplumun yapısını değiştirmeye yönelik siyasi bir harekettir.
- * Feminist hareket toplumsal bir dirençle karşılaşır ve sosyal teorinin radikal bir eleştirisini yapar.

Caroline Ramazanoğlu feminizmin çerçevesini şöyle çizer:

- 1- Feminizm, kadınları erkeklere tabi kılan cinsler arası mevcut ilişkilerin memnuniyet verici olmadığını ve değiştirilmesi gerektiğini savunur.
- 2- Feminizm, birçok toplumda doğal, normal ve istenilir olarak kabul edilen şeyleri eleştirir.
- 3- Feminizm, tüm insanlık tarihini ve açıklama biçimlerini sorgular.
- 4- Feminizm, sadece bir fikirler demeti değil, toplumun yapısını değiştirip dönüştürmeye yönelik uygulamalar öneren bir siyasi harekettir.
- 5- Feminizm değişim talepleri, çoğunlukla bir toplumsal direnişle karşılaşır.
- 6- Feminizm mutlak değişmez bir bilgi zeminine dayanmaktan ziyade, akıl, bilim ve sosyal teorinin radikal bir eleştirisini önerir.

Kadınlar, zaman ve mekân değişse de, niçin eşitsiz ve ikincil bir konumda bulunur:

1- Biyolojik determinizm: Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği her iki cinsin biyolojik farklılığına dayandırır.

Biyolojik farklılık, onlara farklı toplumsal roller yükler. Kadının ezilmesinin nedeninin biyolojik farklılıktan kaynaklanır. Çözümü de yine bu biyolojik farklılığı kullanmasına bağlıdır.

Toplumu diğer canlıların birlikteliklerinden ayıran en temel unsur **kültürdür**. Kültürün olmaması; dil, hukuk, ahlak kuralları, sosyal normlar, giyim, yemek kültürü gibi bugün uygarlık birikimi olarak görülen her şeyin yok olmasıdır.

"İyi" ve "kötü" kavramlarının içeriği kültürel olarak tanımlanır. Toplum hayatı, doğanın kültüre göre yönlendirilmesiyle oluşur.

Cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıkları ifade eder.

Toplumsal cinsiyet kavramı ise kadın ve erkeğin tutum ve davranışlarının, toplumsal rol ve sorumluluklarının biyolojik farklılıklarından kaynaklanmadığını, bunu sosyalleşme süreci içinde kültürel olarak öğrendiklerini ve bu rollerin onlara yüklendiğini anlatır.

2- Psikolojik determinizm: Kadın ve erkeğin toplumsal rollerindeki farklılık ve eşitsizlik her iki cinsin ruhsal gelişimindeki farklılıktan kaynaklanır.

Çocukluktan itibaren kız ve erkek çocukların ruhsal gelişimi onların toplumsal konumlarını belirler.

3- Sosyal determinizm: Kadın ve erkeğe yüklenen roller ve işlevler kuşaktan kuşağa aktarılır. Kadın ve erkeğe yüklenen rol ve işlevler de, bu süreçte hep yeniden kurulur.

4- İktisadi determinizm: Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik iktisadi gelişmenin bir sonucudur.

5- Dilsel determinizm: Dilin, toplumsal işlevini dikkate alır. Dilin kavramları arasındaki anlam yoğunluk farkının belirleyici olduğunu savunur.

6- Varoluşçu veya postmodernist yaklaşımlar: Dilsel determinizme ve determinizmin tüm versiyonlarına karşıdır.

BİR METODOLOJİ OLARAK FEMİNİZM

Yerleşik sosyal bilim metodolojisine feminist düşünürlerin yönelttiği temel eleştiriye göre; mevcut bilimlerde erkek bakış açısının bir sonucudur. Kadın deneyimini hesaba katmaz. Yerleşik kurumsal nitelik taşıyan bilimsel bilgiler, erkeklerin deneyimlerini içerir. Feministlere göre, bunların insanlığın ortak deneyimi sayılması, hem insan bilgisi hem de sosyal hayat üzerinde tahrip edici sonuçlar doğurur.

Metodolojik çerçevede, modern yerleşik bilim anlayış ve uygulamalarına yöneltile feminist eleştirileri dört gruptur:

1- Bilim politikası ile ilgilidir. Buna göre, bütün bilim dallarında erkekler kadınlardan daha çok eğitilir ve istihdam edilir. **Bilim insanları arasında kadınların sayısı, erkeklere göre daha azdır.** Bu nedenle, bilimsel kurum ve organizasyonlar erkekler tarafından yönlendirilir. Neticede, bilimsel çalışmalarda, doğrudan kadınları ilgilendiren konular önemsenmez ve, araştırmacılar bu sorunları çözmek için çok fazla çaba harcamazlar.

Bu eleştiri, bilim politikalarının erkekler tarafından belirlenmesinin kadınların bütün dünyada ezilmesine neden olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla, bilimin sonuçlarından kadınlar, erkeklerden daha az faydalanır.

2- Daha radikal nitelikli bir eleştiridir. Konuların seçiminde, deney ve gözlemlerin tasarlanmasında kadınlar aleyhine bir süreç işler.

Tarafsız bilim adı altında erkek egemen sorun tanımları ile açıklama biçimleri, mevcut bilim anlayışına egemendir.

3- Öznel/nesnel, akıl/duygu, zihin/beden, olgu/değer, kamu/özel, birey/toplum gibi kadınları ikincilleştiren ikilemlerin bilimsel açıklamalarda temel alınır.

4- Feministler modern bilimi tanımlayan nesnellik, tarafsızlık ve rasyonellik varsayımlarının içeriklerini, erkek egemen oldukları için eleştirir.

İKTİSADIN KONUSU

İktisat biliminin konusu ekonomidir. **Ekonomi** ise karşılıklı ilişki içindeki üretim ve tüketim faaliyetleri kümesidir. Ekonomiler, temelde **güdümlü** ve **piyasa ekonomileri** olmak üzere ikiye ayrılır.

Güdümlü ekonomi, ekonominin örgütlenmesine ve denetimine üst bir yetke tarafından yön verilen ekonomidir.

Piyasa ekonomileri üretim ve tüketimle ilişkin tüm kararların serbest olarak üretici ve tüketiciler tarafından piyasada kararlaştırıldığı ekonomilerdir.

Yerleşik iktisat, iktisadi kararların bir merkezden denetlendiği güdümlü ekonomileri inceleme dışına iter ve piyasa ekonomilerine yönelir.

Serbest piyasa ekonomilerinde kimin neyi, ne kadar üreteceği ve kimin üretimden ne kadar pay alacağına **piyasa mekanizması** yoluyla **rasyonel tercihler** yapan bireyler karar verir. Ancak piyasa ekonomilerinin tüm iktisadi etkinlikleri iktisadın konusuna girmez. Burada ikinci bir ayırım yapılır: "**Piyasa sektörü** ve **piyasa dışı sektör**"

Piyasa sektöründe üretim maliyetlerinin tümü tüketici tarafından karşılanır. Negatif ve pozitif dışsallığın olmadığı varsayılır.

Piyasadışı sektörde ise üretim maliyetlerini tüketici dışında üçüncü bir kişi karşılar. Ekonomide önemli bir üretim alanını oluşturan gönüllü kuruluşların (vakıf, dernek vb.) iktisadi faaliyetleri, piyasa mekanizmasının mantığına uygun olmadığından, inceleme nesnesi olamazlar. Bu yüzden yerleşik iktisat bilimi, sadece fiyat mekanizmasının işlediği piyasa sektörünü inceler ve ekonominin geri kalan kısmını göz ardı eder.

FEMİNİST İKTİSAT

Feministlere göre yerleşik iktisat, niteliği gereği, erkek egemenliğinin devamına hizmet eder. Hâlbuki feminist iktisat, iktisat teorisinin yeniden kurulmasını önerir.

Feminist iktisat terimi, iki anlamda kullanılır:

- 1- Yerleşik iktisada feminist bir epistemolojik çerçeveden yöneltilen eleştiriler
- 2- Mevcut iktisada alternatif bir iktisat sunan teorik yaklaşımlar

Dolayısıyla kadını konu edinen tüm iktisadi çalışmalar feminist iktisat kapsamına girmez.

Feminist iktisadın çalışmalarının **politik** ve **entelektüel** olmak üzere iki boyutu vardır:

- * Feminist iktisadın politik boyutu ile kadınların mevcut ilişkilerini iyileştirmeye katkıda bulunulması amaçlanır.
- * Entelektüel boyutu ile de mevcut iktisadi bilgi birikiminin sorgulanması ve feminist eleştiriler ışığında yeniden kurulması amaçlanır.

Genelde batı bilimi, özelde de yerleşik iktisat **cinsiyetçi**, **erkeksi**, **sınıfsal**, **ırkçı** ve **emperyalist** niteliklidir.

Feminist iktisadın ilk aşamadaki amacı, iktisat literatüründe kullanılan tüm kavram ve ilkelerin sosyal ve tarihsel bağlamları göz önüne alınarak bir eleştiri sürecinden geçirilmesidir.

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Bu çerçevede yerleşik iktisada yöneltilen **en temel eleştiri**, bütün toplumsal organizasyonun temelini oluşturan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin iktisadi teori sürecinde hiç dikkate alınmamış olmasıdır.

Cinsiyet, insanlar arasında kadın ve erkek olarak biyolojik özelliklere göre yapılan bir ayırımdır.

Toplumsal cinsiyet ise, kadın ve erkeğe toplumsal ve kültürel olarak yüklenen cinsiyet rollerini ifade eder.

Feminist iktisatçılar, geleneksel iktisatta cinsiyete dayalı işbölümünde, erkeğin tercihlerine, kadınlardan çok daha fazla yer verildiğini vurgular. Onlara göre, bireyi kısıtlayan faktörlerden kasıt, erkeği kısıtlayan faktörlerdir. Buda yerleşik iktisadın erkek egemen toplumsal ilişkilerini daha fazla güçlendirir.

Bazı feministler, geleneksel epistemolojiler, kadınların bir bilen özne olabilmeye imkânını daima göz ardı ederler. Onlara göre bilimin sesi erkeksi bir sestir ve tarih erkeklerin bakış açısından yazılmıştır.

Bu geleneksel düşünme biçimine göre;

- * Nesnellik, mantıksal tutarlılık, bireysel başarı, matematik, soyutlama, duygularını kontrol etme ve bilim gibi özellikler tarihsel süreç içerisinde kültürel olarak güçlülük, sertlik ve **erkeksilik** ile

- * Öznellik, dostluk, sezgisel anlama, işbirliği, niteliksel çözümleme, somutluk, duygu ve doğa ise zayıflık, yumuşaklık ve **kadınsılık** ile ilişkilendirilir.

Buradan hareketle feministler, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göz ardı edilmesinin, fiili iktisadi hayatın yanlış tasvir edilmesine yol açtığını savunurlar.

KAMUSAL VE ÖZEL ÜRETİM

Toplumsal hayatın kamusal ve özel alan ayrımı, kadın ve erkek ilişkilerinde önemli bir dönüşüm yaratır.

Kamusal alan erkeksi olarak nitelenen özelliklerle tanımlandığı için erkeklere, **özel alan** da kadınsı kabul edilen özelliklerle tanımlandığından kadınlara ayrılır. Biyolojik ve psikolojik gerekçelere dayandırılan bu ayırım, sonuçta, **kamusal alanı değerli, özel alanı ise değersiz** kılan bazı mekanizmalarla kurumsal nitelik kazanmıştır.

Patriarkal devletler, sadece kamusal alana ilişkin düzenlemelere katılanları "vatandaş" kabul ediyordu. Bu yüzden seçme ve seçilme hakkı sadece erkeklere aitti. Zaman içinde seçme seçilme hakkının kadınlara da verilmesiyle, kadınlar kamusal alandaki işlerde çalışmaya başladılar. Buda kadınların kamusal alana çıkışı şeklinde değerlendirildi.

Aile içi üretim, piyasası olmadığı için piyasa üretimine göre ikincilleşmektedir. Parasal mübadelenin geçerli olduğu piyasa ilişkileri dışında kalan tüm iktisadi etkinliklerin iktisadın konusundan dışlanması, feminist iktisatçıların temel eleştiri noktasını oluşturur.

Yerleşik iktisat piyasa ilişkileri dışında kalan üretim, bölüşüm, değişim ve tüketim ilişkilerini, iktisadın konusu dışında bırakır.

Çağdaş ekonomilerde piyasa ilişkilerinin egemen olduğu iktisadi etkinlikler erkekler, eviçi üretim ve piyasa dışı diğer iktisadi etkinlikler ise kadınlar tarafından yürütülür.

Ev içi üretimin toplumsal organizasyonun devamı için çok hayati bir işleve sahip olmasına karşın iktisadın konusuna girmemesi, değer paradoksu benzeri bir mantıkla açıklanır.

Değer paradoksu, kullanım değeri çok yüksek olan bazı malların, kullanım değeri çok daha düşük olan başka bir mala göre çok daha ucuz olmasını, kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki farkla açıklar. Su, piyasada bol bulunduğu için, kullanım değeri çok yüksek olmasına karşın, ekonomik değeri mücevhere göre düşüktür. Aynı şekilde, eviçi üretim, toplumsal organizasyonun devamı için çok önemlidir ve kullanım değeri de yüksektir. Ancak yaygın bir değişim değeri olmayan eviçi üretim, değişim değeri olan ve erkeklerin denetiminde bulunan diğer iktisadi faaliyetlere göre "değersiz" hale gelir.

Eviçi üretimin piyasa değerinin düşük olmasının bir nedeni de, eviçi üretimin tümüyle piyasaya devredilmemesi nedeniyle, gerçek piyasa değerinin oluşmamış olmasıdır. Yani ortalama olarak eviçi üretimin piyasa değeri, kadın emeğinin ucuzluğundan dolayı daha düşüktür. Buda, kadın emeğinin piyasa değerinin de düşük olmasına yol açar. Kadın ve erkeklerin aynı işi yapmalarına karşın farklı ücret almalarının nedeni de budur.

Cinsiyete dayalı işbölümünün kadınları piyasadışı sektörde çalışmaya zorlaması, kadınların topluma olan iktisadi katkılarının da değersiz veya ikincil olarak görülmesine neden olur. Bu yüzden **feminist iktisatçılar**, kadınların yürüttüğü iktisadi faaliyetlerin, iktisadın inceleme alanının dışına itilmesini eleştirir.

PARANIN YANLILIĞI/YANSIZLIĞI

İktisat teorisinde, iktisadi refahı etkileyen temel faktör para değil, reel mallardır. İktisadi kıtlık ise, para miktarındaki kıtlığı değil reel mal ve kaynakların kıtlığını ifade eder.

Feminist iktisatçılar, paranın yansızlığı tezinin ekonomik ilişkilerin içine girmiş toplumsal cinsiyet ilişkilerini örttüğünü savunurlar. Buna göre, toplumsal cinsiyet ilişkileride, özellikle de emek piyasasında bir değişim aracı olan para, asimetrik bir ilişkiyi yansıtır. Dünyada, kadın emeği erkeğinkine oranla daha az "satılabilir" niteliklidir. Buda, daha az değerli olmaya ve mübadelenin dışında bırakılmaya neden olur. Paranın bu asimetrik konumu, kadınların iktisadi etkinliklerini değersizleştirir ve uğraşlarının boş zaman olarak nitelenmesine yol açar.

DUALİTE SORUNU VE YERLEŞİK İKTİSADIN BİREYLERİ

Yerleşik iktisat teorisi **metodolojik bireyciliği** esas alır. Buna göre ekonomi, onu oluşturan bireylerin davranışlarını yansıtır. Ekonomiye; rasyonel, özerk, kendi çıkarını gözetken ve dışsal kısıtların çerçevesinde en uygun şekilde tercihlerini yapan bir özne biçim verir.

Feminist iktisatçıların bu yaklaşıma yönelttikleri eleştiri, birey tanımına ilişkindir. Çünkü böyle bir birey tanımı insanlar arası farklılaşmaları ortadan kaldıran ve sadece erkek davranışlarını yansıtan, kadın davranış biçimlerini dışlayan bir bireydir. Benzer eleştiriler siyaset bilimine de yöneltilmiştir. Örneğin, bir araştırmaya göre, kadınla, erkeklerin tersine, askeri harcamaların azaltılması ve devletin sosyal politikalar için daha fazla kaynak ayırmasına taraftar olmuştur.

Feministler, siyaset bilimindeki kadın erkek farklılaşmasının, iktisadi ilişki ve tercihlerde de geçerli olduğunu, ancak iktisat biliminin yerleşik birey anlayışının sadece erkek davranışlarını göz önünde tuttuğunu savunarak bunun değiştirilmesi gerektiğini ileri sürerler.

Neoklasik iktisadi karakterize eden üç temel kavram vardır: **Kıtlık**, **bencillik** (kendi çıkarını gözetme) ve **rekabet**. Bu kavramlar gerçek hayattaki iktisadi ilişkilerden sadece bir kısmını yansıtır. Yansımayan kısımda ise bolluk, diğergamlık ve işbirliği bulunmaktadır. Kıtlık/Bolluk, Bencillik/Diğergamlık ve Rekabet/İşbirliği hayatın içinde birer ikilemdir. İkilemin bir yanı **erkeksi** diğer yanı da **kadınsı** kabul edilir. Yerleşik iktisat kadınsı gördüğü unsurları ihmal eder, sadece erkeksi gördüğü noktalara yoğunlaşır.

İktisadi hayatın sadece kıtlık, bencillik ve rekabet yönünün ele alınması statükonun korunması ve yeniden üretilmesini sağlar. Sonuçta, toplumsal cinsiyet ve işbölümüne dayalı iktidar yapısı ile toplumdaki kadın ve erkekler arasındaki refah dağılımının yeniden düzenlenmesi zorlaşır.

Burada iki yönlü bir sorunla karşılaşılır:

- 1- Mevcut iktisadi ilişkilerin belirli bir kısmı öne çıkarılır. Yerleşik iktisadın, kadınların ekonomik faaliyetlerini göz ardı edip, erkeklerinkini konu edinmesi, "gerçek" iktisadi hayatın tasvir edilenden çok farklı olduğunu gösterir.
- 2- Pozitif bilgi adına, normatif bilginin (olması gereken) öne çıkarılması, kadınlar aleyhine olan statükoyu güçlendirir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yerleşik iktisada yöneltilen feminist eleştirinin iki boyutu vardır:

1- Bilgi sosyolojisi çerçevesinde mevcut iktisadi olay, olgu, kurum ve ilişkiler, erkek bakış açısıyla şekillendirilir ve olduğu gibi yansıtılmazlar. Çünkü, yerleşik iktisat biliminin çizdiği iktisadi dünya ile gerçekteki iktisadi dünya çakışmaz.

2- Sosyolojik olmaktan ziyade epistemolojiktir, Buna göre bilgi büyük oranda deneyime dayanır. Ancak yerleşik bilgi anlayışı, kadınları dışlayan deneyimlere dayalı olarak üretilmiş ve erkek egemen değer yargılarıyla biçimlenmiştir. Bu yüzden mevcut bilimsel etkinlik, erkek egemendir. Kullanılan kavramlar, bilgi nesnelerinin seçimindeki kriterler ve bilgilenme yöntemleri erkek deneyimlerini temel alır.

İlk eleştirinin büyük oranda geçerlidir fakat ikinci eleştirinin dayandığı bazı varsayımlar tartışmalıdır.

* Deneyim açısından aynı olan iki insan bulmak hem mantıken hem de olgusal olarak mümkün değildir. Bütün insanlar farklı zaman ve mekânlarda farklı deneyimlerle hayatı kucaklar. Fakat insanları farklılaştıran değişkenler kadar onları ortaklaştıran, ortak bir paydada birleştiren unsurlar da bilgi sürecinde önemlidir.